



היבטים אזריים כלוחמת מדבר

אלוף בנימין פלד

"המדבר הוא גזען לטקטיקאי, גיהנום ללוגיסטיקאי"
גנרל פון רולשטיין

תכונות המדבר מאפשרות לנהל בו מלחמה כמעט כמו משחק שבו מספר הפרמטרים והגורמים המשפיעים קטן די הצורך על-מנת שאפשר יהיה לבדוק שיטות, תיאוריות ותפיסות, והבחינה יכולה להיעשות כמעט בלי הפרעה מצד גורמים חיצוניים. אין זה מקרה, לפיכך, שדווקא במדבר התפתחו במלחמת-העולם השנייה התפיסות היסודיות בהפעלת כוח אזרי במאמץ צבאי משולב, לשם השגת משימה כללית של שלוש הזרועות: אזרי, ים ויבשה. אין זה מקרה שדווקא במדבר צמח אחד המצביאים האזריים הגדולים ביותר: מרשל-אזרי טדר. כאשר בא טדר לפקד על חיל-האזרי המלכותי הבריטי במזרח-התיכון, מצא מצב בלתי נסבל. בספר העוסק בתולדות מלחמת-העולם השנייה נאמר שכאשר נסוג הצבא הבריטי כ-2,000 ק"מ והוכה קשה על-ידי רומל, אפשר היה לשאול: היכן היה חיל-האזרי? אבל כאשר נבלמה התקדמות האויב הגרמני-איטלקי, וכאשר מונה פילד-מרשל מונטגומרי למפקד הארמיה השמינית ומרשל-אזרי טדר היה למפקד הזרוע האזרית, כבר פותח הרעיון של הפעלת כוחות אזרי טקטיים. היסודות לטקטיקה האזרית הונחו בצפון-אפריקה. אמנם, לאמריקנים היה חיל-אזרי טקטי והגרמנים הקימו כוח דומה, אך הטקטיקה האזרית נבחנה היטב, הלכה למעשה, על-ידי הבריטים במלחמת המדבר המערבי.

מה מייחד את המדבר מבחינת חיל-האזרי?

□ המדבר ריק מאדם. כאשר מופיע בו ריכוז של חפצים שאינם שייכים לנוף, הוא בולט בשטח.

• על-פי הרצאה בסימפוזיון על לוחמת מדבר שנערך על-ידי החברה הישראלית להיסטוריה צבאית.

- המדבר ריק מתשתית. האדם שמופיע בו צריך לשאת את התשתית עמו, ובדרך כלל אינו יכול להתבסס על דברים המצויים במדינה בנויה כגון: חשמל, מים זורמים ומזון. אין במדבר מקורות לשלל, אין מחסה ואין מסתור.
- המדבר גדול בדרך כלל פי כמה משטח המגע הצבאי בין הכוחות.
- המדבר קשה לניווט.
- לעיתים משתוללות במדבר סופות חול ואבק ומשבשות את הראות, ולעיתים יש תנאי ראות



אכן, יש גם מקומות אחרים הצופנים בחובם חלק מן התכונות של המדבר, אך רק בו מוצאים אנו את כולן ביחד. לכן אפשר לבודד כוחות במדבר, למנוע מהם נסיגה מאיזור המערכה, להכות בהם באיזור המערכה, לעוקפם, להגיע אל עורפם, לבצע פעולת אמנעה, איגוף אנכי עמוק (הן במטוסים והן באמצעים אחרים) וחדירות ארוכות טווח (כמו באמצעות יחידות הפשיטה ארוכות הטווח של סטרלינג ואחרים שפעלו באגפיו ובעורפו של קורפוס אפריקה). כדי שהמפקד יצליח לבצע את המשימות המוטלות עליו, דרושה בראש

למרחק של 100 ק"מ. כאשר כוחות נעים במדבר, הם עלולים להפריח אבק בקוטר 2—3 ק"מ. המדבר חם ביום וקר בלילה, והוא עוין לאדם המתורבת ולציודו המתוחכם.

□ המדבר מספק הגנה מקומית לאדם הפולש לתוכו, מפני שכוחות אויר אינם יכולים לגרום בו נזקים משניים (להבדיל מיצירת רסיסי סלעים באיזור טרשי, או עיי חרבות בשטח בנוי). מספיק להתפזר ולהתחפר כדי להקטין את יעילותה של תחמושת האויר.

ובראשונה עליונות אוירית ולשם כך דרוש חופש טיסה. אילולא היתה לחיל-האוויר המלכותי הבריטי במדבר המערבי עליונות אוירית מלאה בנסיגה המ- בוחלת מאיזור טוברוק לאל-עלמיין, הרי שהצבא הבריטי היה מאבד הרבה יותר מאשר 60,000 חיילים ו-450—500 טנקים. הוא לא היה מגיע בחזרה אל גבול מצרים, משום שכוחות האוויר הגרמניים וה- איטלקיים היו גדולים פי שניים וחצי מכוח האוויר הבריטי באותה תקופה. אילולא השיג חיל-האוויר הבריטי עליונות אוירית מעל היס-התיכון, לא היה רומל מגיע לקצה גבול האספקה שלו והופך את פעולת האפסנאות ל„גיהינום ללוגיסטיקאי“.

דברים אלה היו ברורים לשני אנשים שהיו צריכים להתחיל את הדרך הארוכה בחזרה: מונטגומרי וטדר. הם הבינו מיידי כי המשימה הראשונה היא להשיג ולקיים — גם בהגנה וגם במתקפה — עליונות אוירית וחופש טיסה. קל יותר לעשות זאת בתנאי מדבר ויש לנצל את העליונות האוירית הזאת כך, שיהיה אפקט מירבי לקצב הגיחות ולהשקעת המאמץ האווירי כנגד כוחות יבשה אויבים. את זה אי אפשר לעשות מבסי- סים עורפיים, רחוקים. צריך להפעיל את הכוח האווירי בטווחים קצרים, ופירוש הדבר כוח אוירי נייד שבסי- סיו מרוחקים כ-20—25 ק"מ מאחורי קו המגע. בזמנו היה ה„ספיטפייר“ נזקק לכחמש דקות כדי לגמא מרחק כזה. היום משיגים מטוסי הסילון טווח הרבה יותר ארוך באותן חמש דקות.

מודיעין, תקשורת ושליטה

גורם חשוב אחר הוא המודיעין. בלי מודיעין אתה עלול לשוטט בשמי המדבר ולחפש את האויב עד שיתרוקנו המכלים במטוסים; לצאת למאות גיחות במרחב הענקי הזה, ולא למצוא דבר. ואם תאחר, והאויב ייטיב להשתמש בתכונות המדבר ויפזר את כוחו — תחטיא אותו, או שיהא עליך להכותו בתפוזות, בהשקעה ענקית. המדבר הבהיר היטב מה אפשר לעשות בכוח אוירי ומה קשה או אי אפשר לעשות בכוח זה; מתי יש להפעיל כוח אוירי, ומה יש להכין כדי שהפעלתו תהיה תכליתית. המודיעין חייב להיות מדויק ומהיר ביותר. כאשר הלחימה ניידת מאוד, במרחב מדברי גדול, דרושה תקשורת מעולה. המידע חייב להגיע אל הכוח האווירי במהירות כזו, שתאפשר לו להגיח, לעוט ולפגוע בריכוז האויב. אם לא כן, עלול האויב לעקור למקום אחר והמטוסים לא ימצאוהו. על צינורות המודיעין, התקשורת וה- שליטה להגיע ברציפות עד לדרגים הבכירים ביותר, משום שאם יטפלו בגיחות המטוסים דרגים נמוכים יותר, יהיה צורך להכפיל ולשלש את מספר המטוסים המופעלים.

המדבר הדגים את אחת התכונות הבסיסיות של הכוח האווירי: הוא יקר מאוד, ועל-מנת להפיק ממנו את המירב, יש לדעת כיצד להפעילו: אם במבנים גדולים ואם במבנים קטנים יותר. קיים בנושא זה היפוך מלא בין הזמן שבו אתה יכול להפעיל את הכוח האווירי

לבין המרחב שבו הוא פועל. אין הדברים אמורים במדבר בלבד. הם נכונים שבעתיים במקומות אחרים. המדבר רק הציג את הלקחים בבחירות המירבית. יתירה מזו: מלחמת המדבר המערבי הציגה היטב את החפיפה שבין תפיסה אסטרטגית ובין תפיסה טק- טית. הגרמנים הפסידו את המלחמה משום שלא העריכו כיאות את חשיבותה של מלטה והירפו את הלחץ מעל האי הזה אשר ביס-התיכון, על ציר האס- פקה של רומל. הצלחותיהם ההתחלתיות של הגרמ- נים במלחמת המדבר — שהיתה טקטית מיסודה — הן שסינוורו אותם והניעו אותם להתעלם מן ההיבט האסטרטגי של מלטה. הגרמנים הניעו את מוסוליני להעתיק את האויריה שלו מהתקפות על מלטה למד- בר המערבי, נגד האויב הבורח לכיוון אל-עלמיין.

איך יש לשתף כוח אוירי בלוחמת מדבר, כאשר יש מטוסים, יש עליונות אוירית, יש חופש טיסה, יש מודיעין, יש תקשורת ויש שליטה טובה? אילו היטיבו המומחים לבחון את מלחמת האזרחים בספרד, היו מבחינים בתשובות כבר בשלהי שנות ה-30. הגרמנים הפיקו את הלקחים הנכונים, אולם לא יישמו אותם היטב במלחמתם בפולין ב-1939. מפקד חיל-האוויר הטקטי הגרמני, פון ריכטהופן, שהיה מפקד טייסת „קונדור“ במלחמת ספרד, טס עם אנשיו במטוסי „יונקר“ ו„שטוקה“ במלחמת שלושים הימים נגד פולין, ואלה הדברים שנכתבו בנושא זה באחד מספרי ההיסטוריה: „הזמן חלף בעצלתיים במוצב-פיקוד סמוך לקו החזית, בשעות הבוקר של ה-1 בספטמבר. קציני המטה המתנינו לערפל שיפוג, על-מנת להזניק את המטוסים. כמרכן המתנינו לדיווחים מן החזית ולדרישה לסיוע אוירי מן החוד של הקורפוס ה-16. הם ציפו לקריאות בהולות שידונו בהתנגדות האויב, אשר יש לשבור אותה בהתקפות-אוויר מדויקות. לא קרה דבר. הצבא כמו שכח את קיומו של חיל-האוויר. ואולי טרם נתבהרה התמונה לפיקוד העליון? ריכט- הופן, בעל הניסיון ממלחמת ספרד, ידע בדיוק מה עליו לעשות. הוא ישלח את קציני הקישור שלו, במ- כוניות-קשר, או לפחות עם מכשירי-קשר מיטלטלים, ממש עד לקרה-החזית. כך תועבר הדרישה לסיוע אוירי ישירות אליו, במקום לעשות את הדרך הארוכה וגוזלת הזמן מן הדיביזיה אל הקורפוס, אל הארמיה, אל חיל-האוויר, ומשם אל היחידה האוירית המת- אימה. היה יתרון גדול נוסף בשיטה זו, שנלמדה בספרד. כל אימת שייתקלו כוחות היבשה בהתנגדות, יוכלו להסתייע או בארטילריה או במטוסים, וקציני ה„לופטוואפה“ הצעירים הם אשר יידעו להחליט אם הכוח האווירי יהיה תכליתי יותר. אבל בבוקר של ה-1 בספטמבר טרם פעלה שיטה זו. המטרות נבחרו באקראי. לבסוף פקעה סבלנותו של ריכטהופן, וב- שעה 11 הזמין את מטוסו — „פיפר“ גרמני. הוא נכנס לתא-הטייס והמריא משדה-תפודים סמוך למר- צב-הפיקוד שלו, כשהוא מצויד אך ורק במפה וב- מכשירי-קשר. הוא טס לראות את החזית במו עיניו“.

הבריטים הפיקו לקחים מהירים ממלחמת המדבר המערבי. יחד עם האמריקנים ערכו הם סימפוזיון על לוחמת מדבר (בקזבלנקה) והוציאו הנחיות לשיתוף הפעולה לאלתר בין כוחות האויר, הים והיבשה. ואכן, מכאן ואילך היו התוצאות בשדה-הקרב חד-משמעיות. באחד מספרי ההיסטוריה נאמר: „משהושגה העליונות האוירית, שוב לא אבדה. בלעדיה לא היתה מתאפשרת כל פלישה שהיא. תודות לה היתה התוצאה הסופית ודאית“. אבל ההיסטוריון מוסיף ומעיר, שבעליונות האוירית בלבד לא סגי, וגם בעזרתה היתה הדרך אל הניצחון ארוכה וקשה. הדברים צריכים להיות מובנים מאליהם: כדור-הארץ עשוי אויר, ים ויבשה. הלחימה נטושה בכל אחד משלושת הממדים הללו, ולכל אחד מהם יתרונות ומגבלות משלו: ראות, מזג-אוויר, עבירות, לוגיסטיקה, יכולתם של אנשים וכלים, ודברים שאנשים וכלים אינם יכולים לעשותם. אבל מכנה משותף אחד לכל שלושת הממדים בנפרד: כל אחד מהם מופקד, מבחינה צבאית, על הלוחמה — לא על המלחמה. במלחמה יש לשלב כחות את כל הגורמים. הזרוע האוירית מופקדת על הלוחמה במרחב האוירי ומן המרחב האוירי (הפרוש על-פני היבשה והים כאחד). דרושה עליונות אוירית כדי שהזרוע האוירית תוכל להשתתף בלוחמת היבשה והים.

הבה ונציץ שוב אל ספרי ההיסטוריה. לפני המלחמה, כאשר בנו הגרמנים את חיל-האוויר שלהם, מסופר כי „המטה הכין רשימת קדימויות למבצעי ה,לופט-וואפה“, כשבמקום הראשון עמדה השמדתו של כוח האויר של האויב. הכרעה באויר חייבת להקדים הכרעה ביבשה. ה,לופטוואפה' דבק בדוקטרינה זו: עליונות אוירית מלאה בשמי פולין חייבת להיות הקדימות הראשית. במקום השני היה שיתוף הפעולה עם כוחות היבשה ועם חיל-הים. סיוע על-ידי התקפות מן האוויר על ריכוזי כוחות וקווי-תחבורה מאחורי קו-החזית של האויב, קדם להשתתפות ישירה בסיוע אויר הדוק לכוחות היבשה. בשעת הפוגה במבצעים יוחסה חשיבות מרובה להנחתת מהלומות על מקורות הכוח של האויב. בסטיות הולכות וגדלות שמר ה,לופטוואפה' על סדר קדימויות זה עד לסוף המלחמה, והסטיות הן אשר היו את ההבדל בין ניצחון ובין תבוסה“. אשר לשיתוף הפעולה הבינ-זרועי והבינ-חילי — גם זה פותח ושוכלל במלחמת המדבר המערבי, בימי מונט-גומרי וטדר. לדוגמא, מונטגומרי קבע כי את המודיעין על האויב שנועד לתקיפה מן האוויר, יש להעביר לאחריתו הישירה של טדר.

תפיסה מוטעית

ארשה לעצמי סטיה קצרה אל סיפור-מעשה מנסיוני האיש. ב-1951 הייתי סגן-משנה. בטייסת שלי חיפשו מועמד לקורס שיתוף פעולה קרקע-אוויר, ובחרו בי. כחודשיים וחצי עסקנו בלימוד הנושא הזה. רוב החומר היה ממלחמת-העולם השנייה, והבסיס היה

הפרק החמישי מתוך ספר תורת לחימה בריטי. הספר כולו כלל את הפרקים „עדיפות אוירית“, „עליונות אוירית“, „אמנעה“, „שחיקה“ ו„סיוע הדוק“. לדינו הגיע רק הפרק החמישי ואותו למדנו ביסודיות. לפי פרק זה בנינו, פיתחנו ואירגנו מערכת שת"פ קרקע-אוויר ונתברר שזה פשוט לא פועל. במערכת סיני היה חיל-האוויר מדווח לא אחת ליחידות היבשה, היכן האויב והיכן הן עצמן נמצאות, ולא להיפך. במלחמת ששת הימים היה זה חיל-האוויר שגילה לחיל-הים היכן נמצאת אניית הביון „ליברטי“ (בגלל טעות בזיהוי של חיל-הים נחשדה אניה זו כגורם עוין ונפגעה). הצלחתו של חיל-האוויר בהשמדה מסיבית של כוחות וציוד יבשתיים נבעה מן העובדה שהמראנו וראינו את הזירה באופן בלתי אמצעי: במבצע „קדש“ טסנו מעל הצנחנים של „רפול“ במיתלה וראינו דברים ש„רפול“ ואנשיו לא יכלו לראותם. מעבר ה-מיתלה נחסם למצרים במלחמת ששת הימים לא בגלל מערכת מתוחכמת של שיתוף פעולה קרקע-אוויר, אלא משום שמטוסינו היו שם, ראו והיכו במצרים.

הצלחותינו המהירות והמזהירות גרמו לכך, שלא חשנו בצורך לשנות דברים — לא בנושא מודיעין ולא בנושאים אחרים של שיתוף פעולה קרקע-אוויר. במלחמת יום-הכיפורים התברר לפתע כי אותן עיני מודיעין — שהיו יעילות כל-כך לפי התפיסה שנתגבשה בצה"ל כל השנים — לא ראו הכל, או לא ראו במהירות מספקת, או לא יכלו להעביר את המידע שליטת אל כוחות-האוויר שלנו במהירות מספקת. בוזבז פוטנציאל אדיר של יכולת השמדה מהאוויר, משום שרבים ממטוסינו טסו כמו בעלטה.

אם נחזור אל ההיבט האוירי בלוחמת המדבר, נשוב ונציין: הכוח האוירי יקר מאוד, אינו בלתי מוגבל בכמותו והוא יעיל מאוד בהפעלה נכונה. משום כך דרושים לו מודיעין, תקשורת, שליטה, בקרה וכוח אדם ברמה מעולה. רק כך אפשר להפיק את המירב מכוח זה. אחתום דברים אלה בקטע קצר מדין וחשבון שהגיש פילדמרשל רומל: „לא נוכל עוד להטיל את העומס העיקרי של מערכת ההגנה על העוצבות הממונעות, כיוון שהן פגיעות מדי להתקפה מהאוויר. תחת זאת, עלינו לעמוד בפני האויב מתוך עמדות קבועות. נגזר עלינו להכיר בעובדה, שבעתיד יוכל האויב לבלום את מבצעינו כרצונו, על-ידי התקפות חזקות יותר לאור היום והתקפות זומות בלילה, בעזרת נורים מוצנחים. הניסיון לימד אותנו שאין לדרוש מאדם להישאר בכלי-רכבו ולהמשיך בנסיעה כשהוא מותקף על-ידי מפציצי אויב, ואין טעם לפעול על-פי לוחזמנים. היה עלינו לבנות את מוצבינו שיהיו חזקים עד כדי כך, שיוכלו להיות מוחזקים על-ידי כוחות חיל-המצב בלי סיוע של עתודות אופרטיביות, עד שתוכל התגבורת להגיע חרף העיכובים שייגרמו על-ידי חיל-האוויר המלכותי הבריטי. העדיפות האוירית הבריטית פיזרה לכל רוח את כל עקרונותינו האופרטיביים והטקטיים. עוצמתו של הכוח האוירי האנגלי-אמריקני היתה לגורם המכריע בכל המערכות“.